

Aynur SAYDOVA*

QIPÇAQ ABİDƏSİ “KODEKS KUMANİKUS” XÜLASƏ

Orta əsrlərdə yazılmış qıpçaq abidələrindən biri də “Kodeks Kumanikus” əsəridir. Əsər yazıldığı əlifba sistemi və dil xüsusiyyətlərinə görə türkologiyada önəmli yerə sahibdir. Əlifba sisteminin çətinliyinə görə əlyazmanı oxumaq və üzərində təhlil aparmaq asan olmasa da, əsər tapılandan bu zamana qədər diqqət mərkəzində olmuş və müxtəlif dövrlərdə tədqiqatlara cəlb olunmuşdur. Eyni zamanda, əsərin adı və yazılma məqsədi haqqında da elmi ədəbiyyatda müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bu araşdırmada əsərin tədqiq tarixi dövrləşdirilmiş, adının niyə çoxvariantlı olmasının səbəbləri aydınlaşdırılmış və yazılma məqsədi ilə bağlı gəlinən nəticələr ortaya qoyulmuşdur.

Açar Sözlər: *orta əsrlər, Kodeks Kumanikus, tədqiq tarixi, qotik hərflər, qıpçaq dili.*

“Kodeks Kumanikus” orta əsrlər türk dili mənzərəsini əks etdirən önəmli əsərlərdən biridir. Əsər latın əlifbasının qotik hərfləri ilə yazılmışdır. Buna görə də türk dilinin orta dövründə qotik hərflərlə yazılan yeganə nümunəsi sayılır. Əsərin bir hissəsi ilk dəfə 1656-cı ildə Tomasini tərəfindən nəşr edilmiş, daha sonra əsər C.Leybnis tərəfindən tədqiqata cəlb edilmiş, 1769-cu ildə D.Kornides tərəfindən 22 səhifəsi nəşr edilmişdir [Ligeti: 1981, s.4]. “Kodeks Kumanikus” əsərinin elmi tədqiqi XIX əsrin sonlarından başlamış, müasir dövrdə də davam etməkdədir. Bu cəhətdən əsər üzərində aparılan araşdırmaları dövrlər üzrə belə bölə bilərik:

XIX əsrdə “Kodeks Kumanikus” əsərinin tədqiqi. XIX əsr, “Kodeks Kumanikus”un tədqiqində əsaslı bir dövr olmuşdur. İlk tədqiqatlar əsərin nəşri, tərcüməsi və morfoloji təhlili ilə başlamış və Kuman dilinin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi üçün ilk təməllər atılmışdır. Y.Klaprot, G.Kuun, V.Radloff və başqa tədqiqatçılar əsəri elmi şəkildə araşdıraraq onun dilçilik tarixindəki əhəmiyyətini ortaya qoymuşlar. Bu dövrün tədqiqatları, kuman dilini öyrənmək və onu digər türk dilləri ilə müqayisə etmək baxımından çox önəmlidir. 1828-ci ildə Y.Klaprot I hissəsini nəşr etdirmişdir [Klaproth: 1828, s.122-254]. Əsərin tam olaraq nəşr edən ilk dəfə G.Kuun olmuşdur. O, 1880-ci ildə latın dilində geniş giriş və şərhlərlə əsəri Budapeştdə nəşr etdirmişdir [Kuun: 1880]. XIX əsrin 80-ci illərində V.Radloff əsərin türk dili materialı üzərində tədqiqat aparmış, nəşr etdirmiş və Kuman dilini təhlil etmişdir. Onun tədqiqatları “Kodeks Kumanikus” üzərindəki ilk ciddi morfoloji və qrammatik təhlil işi sayılır. 1887-ci ildə V.Radlovun tədqiqatları türk dilləri üzrə araşdırmaların əsaslı başlanğıcı olmuşdur [Radloff:1887]. V.Bang 1890-cı illərin əvvəllərində V.Radlovun kuman dili ilə bağlı əsərləri haqqında bəzi məqalələr yazmışdır. Onun bu yazıları V.Radlovun işlərini və kuman dilinin öyrənilməsi sahəsindəki əhəmiyyətini vurğulamağa yönəlmişdir. V.Banq, V.Radlovun kuman dilindəki folklor materiallarını diqqətlə analiz etmiş və onların Türk xalqlarının tarixindəki mühüm rolunu qeyd etmişdir.

XX əsrdə KK əsərinin tədqiqi. XX əsr “Kodeks Kumanikus”un tədqiqində əhəmiyyətli irəliləyişlərin baş verdiyi bir dövr olmuşdur. Tədqiqatçılar, əsəri fonetika, morfolojiya, leksika, folklor, dialektologiya və tarixi aspektlərdən araşdırmışlar. Bu dövrün tədqiqi

---

*AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Bakı, aynur.saydova@dilchilik.science.az

qatçıları əsəri daha geniş bir çərçivədə yeni yanaşmalar və üsullarla öyrənərək, onun həm dil, həm də mədəniyyət baxımından əhəmiyyətini ortaya qoymuşlar. XX əsrdə S.Malov, D.Rasovski, A.N.Samoyloviç, D.Drull kimi alimlər əsərin yazılma tarixi, yeri, məqsədi, müəllifləri və s. haqqında tədqiqatlar aparmışlar. D.Monçizadə və A.Bodrogligeti də əsərin farsca dil materialları üzərində tədqiqatlar aparıb nəşr etdirmişlər [Monchi-Zadeh: 1969; Bodrogligeti: 1971]. 1936-cı ildə K.Qrönberq əsərin faksimilesini, 1942-ci ildə lüğət hissəsini alman dilinə tərcüməsi ilə birlikdə yayımlamışdır [Grönbech: 1942]. Bu nəşr 1992-ci ildə K.Aytaç tərəfindən türk dilinə tərcümə edib çap olunmuşdur. Ə.Cəfəroğlu da əsərdən türkcə mətnin tematik bölgüsünü verərək “Türk dili tarixi” əsərində abidədən bəhs etmişdir [Caferoğlu: 1964, s.168-195]. A.Qabən əsəri fonetik, morfoloji tədqiqata cəlb etmişdir [Gabain: 1979, s. 73-118]. V.Drimbanın 1973-cü ildə “Kuman dilinin sintaksisi” kitabı əsərin sintaksisinə aid dəyərli kitablardandır [Drimba: 1973]. K.Tietze 1966-cı ildə “Kodeks Kumanikus”da yer alan folklor nümunələri və tapmacalar üzərində ətraflı tədqiqatlar aparmışdır [Tietze: 1966]. Onun araşdırmaları, “Kodeks Kumanikus”un türk folklorunun bir parçası kimi əhəmiyyətini göstərmişdir. XX əsrin sonlarında V.Garkavets 1990-cı illərdə “Kodeks Kumanikus”un dialektoloji və fonetik xüsusiyyətləri üzərində tədqiqat aparmışdır. Garkavets, Kuman dilinin yerli dialektləri və fonetik fərqliliklərini araşdıraraq əsərin dilçilik baxımından əhəmiyyətini vurğulamışdır. O, həmçinin Kuman dilinin digər türk dilləri ilə əlaqələrini təhlil etmişdir.

XXI əsrdə “Kodeks Kumanikus”un tədqiqi. XXI əsrdən əsərin daha geniş öyrənilməsinə başlandı. Yeni dövrdə əsərin tədqiqi daha da genişlədi, alimlər yeni nəşrlər və tərcümələr üzərində işləməyə başladılar. Bu dövrdə edilmiş tədqiqatların əsas məsələləri bunlardır: original nüsxələrin yenidən təhlili, daha düzgün və ətraflı şəkildə oxunması, müxtəlif dillərə tərcümə, nəşrlər və bunun sayəsində əsərin daha geniş auditoriyaya çatmasını təmin etmək, dilçilik və qrammatika baxımından həm təsviri, həm də müqayisəli və tarixi-müqayisəli metodlarla daha dərinədən əsərin tədqiqi, tarix və mədəniyyət sahəsində əsərin leksik qatından da istifadə edərək orta əsrlərdə kumanların tarixinin etnik və mədəni kimlikləri yənidən araşdırılması, onların müxtəlif xalqlarla əlaqələri haqda çoxlu tədqiqatlar aparılması. Bu cəhətdən XXI əsrdə edilmiş tədqiqatlar çoxluğu ilə digər dövrləri üstələyir. Bunun əsas səbəblərindən biri elektron resurslar nəticəsində tədqiqatların əlçatanlığının artmasıdır. XXI əsrdə edilən ən böyük araşdırmalar A.Qarkavets, M.Argunşah, Q.Günər tərəfindən edilən tədqiqatlardır. M.Argunşah və Q.Günər tərəfindən 2015, 2022-ci illərdə nəşr olunan “Codex Cumanicus” kitabı və A.Qarkavets tərəfindən qıpçaq dili tədqiqi çərçivəsində çıxan çoxsaylı kitabları ilə yanaşı, xüsusilə “Codex Cumanicus” kitabı [Гаркавет: 2015] əsər haqqında aparılmış fundamental tədqiqatlardandır.

“Kodeks Kumanikus” əsəri Azərbaycanda İ.Quliyev tərəfindən tədqiqata cəlb olunmuş və 2023-cü ildə “Kodeks Kumanikus və kuman dilinin leksikası” [Quliyev: 2023] adlı kitab nəşr olunmuşdur. “Kodeks Kumanikus”un tədqiqat tarixi, əsərin bir çox dövrlərdə və müxtəlif ölkələrdə tədqiq edilməsini əhatə edir. Hər yeni tədqiqat, bu qiymətli mənbənin daha dərinədən anlaşılmasına, həm də kuman dilinin və mədəniyyətinin daha geniş auditoriyalar tərəfindən qiymətləndirilməsinə imkan yaratmışdır. Gələcəkdəki tədqiqatlar isə bu əsərin daha da dərinləşdirilməsinə və inkişaf etdirilməsinə yol açacaqdır.

“Kodex Cumanicus”un adlandırılması. XIII-XIV əsrlərdə yazıldığı ehtimal olunan əsər elmi ədəbiyyatda müxtəlif adlarla verilmişdir. Əksərən “Kodeks Kumanikus” adı ilə, bəzən “Kodex Petrarka”, bəzən isə “Latin, fars və kuman lüğəti” və s. adlarla təqdim olunmuşdur.

M.J.Klaprot 1828-ci ildə “Asiya ilə bağlı xatirələr” əsərində “Fransisko Petrarka kitabxanasından “Latın, fars və kuman lüğəti” başlığı altında əsər haqqında ümumi fikir bildirmiş, eşitdiklərini qeyd edərək əsərin bir hissəsini nəşr etdirmişdir. M.J.Klaprot bu əsərindən danışıq üçün Venesiyadakı bir kitabxanadan bir kitab tapdığını və bu əsərin *Petrarka kodeksi* kimi tanındığını qeyd edir [Klaproth: 1828, s.122]. Belə ehtimal olunur ki, əsər İtaliya intibahının görkəmli nümayəndəsi, şair F.Petrarka tərəfindən satın alınmış və 1362-ci ildə Venesiya Respublikasına hədiyyə olunmuşdur. Ona görə də, əsərin birinci hissəsi vaxtilə “Codex Petrarque” (Kodeks Petrarka və ya Petrarka Kodeksi) olaraq da adlandırılmışdır. Əsərə “Kodeks Kumanikus” adı isə 1880-ci ildə əlyazmanı tədqiq edən G.Kuun tərəfindən verilmişdir. Sonradan əsəri tədqiq edənlər də bu adla təqdim etmişlər və beləcə əsər “Kodeks Kumanikus” adı ilə tanınmış və məşhurlaşmışdır. Türkiyəli alimlər isə “Kodeks Kumanikus”un “Kuman kitabı” mənasına gəldiyini qeyd edirlər [Argunşah, Güner: 2015, s.21]. Halbuki əlyazmanın nə üz qabığında, nə də içində “Kodeks Kumanikus” və ya “Kodeks Petrarka” adı yazılmayıb, sadəcə üzərində “Codex” (Kodeks) yazısı var. Deməli, istər “Codex Petrarque” (Kodeks Petrarka), istərsə də “Codex Cumanicus” (Kodeks Kumanikus) şərti verilmiş adlardır: biri tapanının adı ilə, digəri isə məzmunundan çıxış edilərək verilmişdir.

Əsərin adı ilə bağlı müxtəlif dillərin izahlı lüğətlərinə nəzər salanda görürük ki, *kodeks* sözü Azərbaycan dili izahlı lüğətində *1. qanunların sistemə salınmış toplusu, məcəllə, 2. məcazi mənada isə əxlaq, əqidə, görüş, adət normaları məcmusu* deyə qeyd edilir [Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 2006, s.719]. İngilis dilində “*kitab şəklində qədim əlyazma mətni*”, fransız dilində “*antik dövrdə və orta əsrlərdə bir-birinə tikilmiş və bağlanmış yazılı vərəqlər dəsti*”, ispan dilində “*tarixi və ya ədəbi əhəmiyyətə malik olan əlyazma kitabı, xüsusən də çap məşininin icadından əvvəl*”, rus dili izahlı lüğətində isə bir mənası “*qanunlar məcəlləsi*”, digər mənası “*xüsusi bağlama ilə antik əlyazma*” və ya “*inanclar və qaydalar toplusu olan kitab*” [obastan.com] kimi göstərilir. Müxtəlif dillərdə *kodeks* sözünün müxtəlif mənalara görünür. *Kodeks* sözünün etimoloji cəhətdən latın dilindən olan “*caudex*” sözündən götürülmüşdür və iki mənası vardır: 1. mənası ağac gövdəsi, odun parçası, 2. kitab hissəsi deməkdir [wikipedia.org]. Kodeks olaraq adlandırılan kitablara da nəzər salsaq görərik ki, ayrı-ayrı hissələrin birləşdirilməsi nəticəsində yaranmışdır. Məsələn: Borgia kodeksi bütülmüş vərəqlərdən, səhifələrdən ibarətdir və ya Kodeks Kumanikus da vərəqlərin birləşdirilməsindən yaranmışdır. Xristianların müqəddəs kitabı olan “İncil” Vulfila adlanan yepiskop tərəfindən IV əsrdən başlayaraq xristianlığı yaymaq məqsədilə başqa dillərə tərcümə edilir və bu kitablara “Codex” adı verilir [britannica.com]. Bunlara misal olaraq Argentius kodeksi, “Bibliya” tərcümələrindən Leninqrad kodeksi, Hələb kodeksi və s. adları çəkilə bilər. Deməli, istər xristianlar, istərsə də yəhudilər müqəddəs kitabı qorumaq və nəsil-dən-nəslə ötürmək, eyni zamanda başqa dillərə də tərcümə edərək müxtəlif xalqlar arasında dinin yayılması məqsədini daşıyan əlyazmaları, xüsusən orta əsrlərdə *kodeks* deyə adlandırmışlar. Bu kodekslərin çoxu adını tapıldıqları yerin adından almışdır. Məsələn: Argentius kodeksi, Leninqrad kodeksi, Hələb kodeksi və s. Kodeks Kumanikus isə tayfa adı ilə adlandırılmışdır.

Əsərin yazılma məqsədi. Elmi tədqiqatlarda əsərin yazılma məqsədi olaraq daha çox ticarət əlaqələrini genişləndirmək, xristianlığı yaymaq, qırpaq dilini öyrənmək kimi müxtəlif fikirlər qeyd olunur. V.Banq başda olmaqla əksər tədqiqatçılara görə, alman bölümü fransiskian təriqətinin rahibləri tərəfindən xristianlığı yaymaq məqsədilə yazılmışdır. D.Drull, L.Ligeti kimi alimlər ticari əlaqələr qurmaq və genişləndirmək məqsədilə yazıl-

dığını qeyd etmişlər. Bu əsərin 1245-ci ildən etibarən Qara dəniz ətrafında missionerlik fəaliyyətləri ilə məşğul olan rahiblər tərəfindən yazıldığını irəli sürən S.Salavil də əsərin fars və qıpçaq şəhərləri ilə ticarət edən tacirlər üçün yazılması fikrini önə çəkir. Türk tədqiqatçılarından Mustafa Arqunşah, habelə Qalip Güner əsərin İtalyan hissəsinin ticarət əlaqələrini möhkəmlətmək məqsədilə, Alman hissəsinin isə xristianlığı yaymaq məqsədilə yazıldığını qeyd edirlər [Arqunşah, Güner: 2015, s.25-26]. Qeyd edək ki, əsər iki dəftərcənin sonradan birləşdirilmiş formasındadır və yazarların kimliyinə bağlı olaraq şərti formada birinci hissə İtalyan və ikinci hissə isə Alman hissəsi deyə 2 yerə bölünür.

Ümumilikdə, “Kodeks Kumanikus” kumanlar haqqında və ya onların dili haqqında məlumat vermək üçün yazılmış bir kitab deyildir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi əsərin adındakı “Kodeks” sözünün izahı, əsərin içində olan müqəddəs kitabdən tərcümələr, “Kodeks Kumanikus”un ilk səhifəsində latınca yazılmış “Ad honorem dei et Beati Johannis evangeliste (1a/4)” (“Yevangelist müqəddəs İohannın şərəfinə!”) ifadəsi, lüğətin əlifba sırasına görə hazırlanmasında latınca sözlərin əsas götürülməsi də bunun göstəricisidir. Çünki, eramızın 200-cü ilindən sonra latın dili, demək olar ki, tamamilə yaddan çıxmış yalnız dini təriqət üzvləri, cadugərlər, alimlər kimi xüsusi sahələrdə istifadə edilən bir dilə çevrilmişdir. Bu faktlara əlavə olaraq əsərin yazı sisteminin məhz qotik hərflərlə olmasını da qeyd edək. Belə ki, bu əlifba orta əsrlərdə xristianlığın yayılması məqsədilə yepiskop Vulfila tərəfindən düzəldilmiş yazı sistemi sayılır. Yəni qotik hərflərlə yazılma heç də təsadüfi deyil məqsədli xarakter daşımışdır. Bu əsərdə olan lüğət də, bir səhifəlik kuman qrammatikası haqqında məlumat da, folklor nümunələri də əslində məhz müqəddəs kitabın tərcüməsinə gedən yolda bir vasitə, köməkçi olmuşdur. Bəzi tədqiqatçıların əsərin yazılma məqsədi olaraq qeyd etdikləri ticarət əlaqələrinin güclənməsi isə missionerlərin məqsədə gedən yolda qazanca çevirdikləri fürsət olmuşdur. Əsərin yazılmasında köməkçi məqsəd kuman dilini mümkün qədər yaxşı öyrənilib, “Müqəddəs kitabı” kuman, yəni qıpçaq türkcəsinə tərcümə etmək olmuşdur. Əsas məqsəd isə bu vasitə ilə xristianlığın daha çox yayılması və gələcək tarixə ötürülməsi olmuşdur.

Qeyd edək ki, yazılma məqsədi nə olursa olsun, nəticə etibarilə türk dilləri, folkloru, mədəniyyəti, tarixi üçün dəyərli olan, orta türk dövrünün nadir incilərindən sayılan “Kodeks Kumanikus” kimi bir əsər meydana gəlmişdir. XIII-XIV əsrlərdə türk dillərində əsərlər daha çox ərəb qrafikası ilə yazılırdı və buna görə də səs sistemini, xüsusilə də saifləri dəqiqliklə əks etdirmək mümkün olmurdu və dolayısıyla sonrakı dövrlərdə, habelə müasir dövrdə əsərlərin oxunuşunda fərqliliklər meydana çıxır, təhriflər olur, dəqiq variantı müəyyənəşdirmək çətinləşir. Latın qrafikası ilə yazılmış bu əsərdə isə hər bir saifi ifadə edən işarə ayrı olduğundan türk dillərinin səs sistemini ərəb qrafikasına nisbətən daha aydın əks etdirir və o dövr türk dili haqqında daha dəqiq məlumat verir. Bunun sayəsində Kodeks Kumanikusla eyni dövrdə ərəb qrafikası ilə yazılmış əsərlərdə də, xüsusilə qıpçaq əsərlərində saiflərin doğru variantlarını təsbit etmək asanlaşır.

Əsər xristianlığı yaymaq məqsədi ilə yazılmış və “Kodeks Kumanikus” adı ona sonradan verilmişdir. Abidə haqqında aparılmış tədqiqatlarda transkripsiya, transliterasiya və tərcümə məsələlərinə daha çox diqqət yetirilmişdir. Hər nə qədər “Kodeks Kumanikus” abidəsi ilə bağlı müxtəlif dövrlərdə tədqiqatlar aparılmış olsa da, bu sahədə hələ də kifayət qədər işlənməmiş məsələlər mövcuddur. Əsərin fonetik, morfoloji və sintaktik strukturunun müasir dilçilikdə müqayisəli aspektdə təhlili, yeni və maraqlı nəticələrə gətirib çıxara bilər. Bu cür tədqiqatlar, həm dil tarixinin, həm də qıpçaq türklərinin dilini və mədəniyyətini daha geniş miqyasda öyrənmək üçün faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Argunşah M., Güner G. Codex Cumanicus. İstanbul: Kesit yayınları, 2015, 1079 s.
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. II cild. Bakı: "Şərq-Qərb", 2006, 791 səh.
3. Bang W. Über die Herkunft des Codex Cumanicus / Sitzungsberichte der Königlich-preubischen Akademie der Wissenschaften, Sitzung der philos.- historischen Klasse v. 13. Berlin, Februar 1912.
4. Biblioteca Nazionale di S. Marco – Biblioteca ad templum Divi Marci Venetiarum, Venezia, Mss. latini, Fondo antico, Collocazione 1597, Codex DXLIX / No 549
5. Bodrogligeti, A. The Persian vocabulary of the Codex Cumanicus. Budapest: Akademiai Kiado, 1971, 235 p.
6. Caferoğlu, A. Türk Dili Tarihi: (2 ciltte) / A.Caferoğlu. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, c. 2. 1964, 257 s.
7. Drimba, V. Syntaxe Comane. Bucureşti: Editura Akademie, 1973, 335 p
8. Drull D. Der Codex Cumanicus: Entstehung und Bedeutung. Stuttgart: Klett-Cotta, 1979, 143 p.
9. Gabain, A. Codex Cumanicus'un dili. Ankara: Tarihi Türk Şiveleri, 1979.
10. Grönbech, K. Komanisches Wörterbusch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus. Kopenhagen: Einar Munksgaard, 1942, 275 p.
11. https://en.wikipedia.org/wiki/Codex#Etymology_and_origins
12. <https://obastan.com>
13. <https://www.britannica.com/topic/Gothic-alphabet>
14. Klaproth J. Vocabulaire latin, persan et coman de la bibliothèque de Francesco Petrarca. Mémoires relatifs à l'Asie, contenant des recherches historiques et philologiques sur les peuples de l'Orient, par. 3, Paris, 1828, p. 120.
15. Kuun K.G. Codex cumanicus, Bibliothecae ad templum divi Marci Venetiarum primum ex integro editit prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1880.
16. Ligeti L. Prolegomena to the Codex Cumanicus / G. Kuun "Codex Cumanicus" MTKA, Budapest, 1981, 602 p.
17. Monchi-Zadeh D. Das Persische im Codex Cumanicus. Stockholm: Universitetet Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1969, 219 p.
18. Radloff W. Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus: manuscript der Bibliothek der Marcuskirche in Venedig. Petersbourg: St. Pétersbourg, Académie impériale des Sciences, 1887, 132 p.
19. Salaville S. Un manuscrit chrétien en dialecte turc, le Codex Cumanicus / Echos d'Orient, Bd. 14, Jg. 1911.
20. Tietze, A. The Koman riddles and Turkic folklore. California: University of California Press, 1966, 160 p.
21. Quliyev İ. "Codex Cumanicus" və kuman dilinin leksikası. Bakı: "Elm və təhsil", 2023, 208 s.
22. Гаркавец, А. Codex Cumanicus. III. Транскрипция и словный перевод. Алматы: Баур, 2015, 316 с.

THE KIPCHAK MONUMENT "CODEX CUMANICUS"**ABSTRACT**

One of the Kipchak monuments written in the Middle Ages is the work *Codex Cumanicus*. Due to its alphabet system and linguistic features, the work holds an important place in Turkology. Although it was not easy to read and analyze the manuscript due to the complexity of the alphabet system, it has been the focus of attention since its discovery and has been studied in various periods. At the same time, there are different opinions in the scientific literature about the title of the work and its purpose of writing.

In this study, the historical periods of research on the work have been outlined, the reasons for its multi-versioned name have been clarified, and the conclusions regarding its purpose of writing have been presented.

Keywords: Codex Cumanicus, Kipchak language, Gothic letters, Middle Ages, research history.

КЫПЧАКСКИЙ ПАМЯТНИК "КОДЕКС КУМАНИКУС"**РЕЗЮМЕ**

Одним из кыпчакских памятников, написанных в Средние века, является произведение «Codex Cumanicus». Благодаря своей системе алфавита и языковым особенностям, произведение занимает важное место в тюркологии. Несмотря на трудности в прочтении и анализе рукописи, возникающие из-за сложности алфавита, с момента своего обнаружения она оставалась в центре внимания и в различные исторические периоды становилась объектом исследования. В научной литературе также существует несколько мнений о названии произведения и цели его написания.

В данном исследовании охарактеризованы исторические этапы изучения произведения, объяснены причины многовариантности его названия и представлены выводы относительно цели его написания.

Ключевые слова: Кодекс Куманикус, кыпчакский язык, готическое письмо, средневековье, история исследований